DİL BİLGİSİ: İSTİSNÂ

القواعد: الاستثناء

Bir dilbilgisi terimi olarak *istisnâ*, bir nesneyi, kişiyi veya hükmü istisnâ edatları adı verilen bir takım edatlar yardımıyla cümlenin yargısından ayrı tutmak demektir. Arapçada çok kullanılan bu üslup, *–den başka, hariç, dışında, yalnız, sadece, ancak* gibi kelimelerle Türkçeye aktarılır.

İstisnâ üslubunda üç unsur bulunur. Öncelikle cümlede bir istisnâ edatı bulunur. İstisnâ edatından sonra istisnâ edilen, hariç tutulan bir kelime yer alır ki buna "mustesnâ" denir. Bir de istisnâ edatından önceki cümle içinde, kendisinden bir şeyin ayrı tutulduğu, hariç tutulduğu genellikle çoğul bir isim bulunur ve buna da "mustesnâ minhu" denir. İstisna edatı mustesnâyı, mustesnâ minhunun dâhil olduğu kategorinin dışında tutar.

Mustesnâ, genelde Arapçada mansûblar grubunda değerlendirilir. Bununla birlikte istisnâ edatlarının türlerine bağlı olarak farklı şekillerde de irâbı yapılabilmektedir. (إِلَّا) sıklıkla karşımıza çıkan veya en çok kullanılan istisnâ edatlarından biridir. Şimdi (إِلَّا) istisnâ edatıyla yapılan bir istisnâ cümlesini örnek olarak verelim:

خالدًا	إلّا	الطُّلّابُ	حَضَرَ
MUSTESNÂ	**İSTİSNÂ EDATI**	**MUSTESNÂ MİNHU**	**YARGI**
Öğrenciler geldi, Halit hariç. (Halit dışında öğrenciler geldi.)			

إلّا

Burada Hâlit öğrenciler topluluğunun bir üyesidir. (إلَّا) istisnâ edatı onu gelme eylemini gerçekleştiren öğrenciler kategorisinin (mustesnâ minhunun) dışında tutmuştur. Dolayısıyla Halit, mustesnâ olmuştur.

İstisnâ Edatları

İstisnâ' edatlarını kendilerinden sonra gelen ismin irabı yönünden üç grupta inceleyebiliriz.

3	2	1
عَدا خَلا حاشا	غَيْر سِوى	إلّا

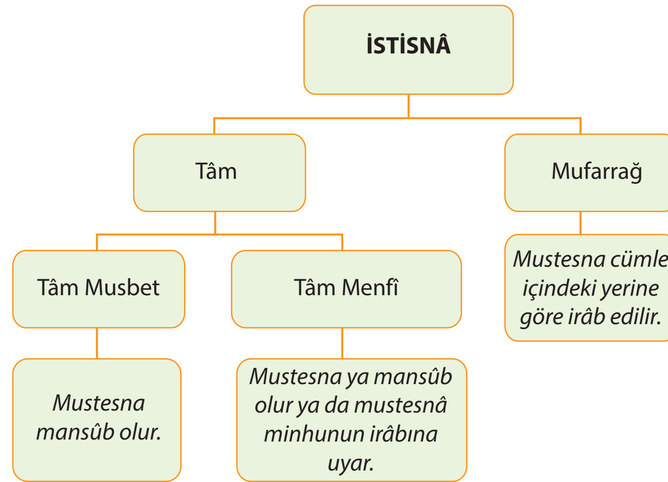
- Bu istisnâ edatlarından إلّا bir harf (edat)tir. لا + إنْ edatlarının birleşiminden oluşmuştur. İrâbda mahalli yoktur.
- غَيْر ve سِوى ise birer mu'reb isim olup diğer isimler gibi irâbları cümle içindeki yerlerine göre değişir.
- عَدا، خَلا، حاشا edatları ise birer mâzî fiil veya harf-i cer olarak kabul edilirler.

İstisnâ Üslubunda Temel İlkeler: İstisnâ üslubunda cümleler olumlu, olumsuz veya eksiltili cümle olmak üzere üç kısma ayrılır.

1. Cümle olumlu ise ve mustesnâ minhu cümlede anılmışsa *(İstisnâ Tâm Musbet)* mustesnâ mansûb olur.

2. Cümle olumsuzsa ve mustesnâ minhu cümlede anılmışsa *(İstisnâ Tâm Menfî)* mustesnâ mansûb olur ya da mustesnâ minhunun irâbına uyar.

3. Cümle olumsuz olup mustesnâ minhu cümlede anılmamışsa istisnâ edatına kadar olan kısımda cümlenin ögelerinden biri eksik demektir. Bu durumda mustesnâ, cümlede hangi öge eksikse onun yerine geçerek cümleyi tamamlar. Bu tür istisnâ cümlelerine *İstisnâ Mufarrağ* adı da verilir.

1- إِلَّا ile İstisnâ

(إِلَّا), en çok kullanılan istisnâ edatıdır. İstisnâ üslubunda cümlelerin olumlu, olumsuz veya eksiltili cümle durumuna göre mustesnâ'nın nasıl irâb edildiğini (إِلَّا) istisnâ edatının kullanıldığı cümle örnekleri üzerinde görelim.

1. Cümle olumluysa ve mustesnâ minhu cümlede anılmışsa (İstisnâ Tâm Musbet), إِلّا'dan sonra gelen mustesnâ mansûb olur.

حَضَرَ الطُّلَّابُ إِلّا خالِدًا. (Halit dışında öğrenciler geldi.)

أَثْمَرَتِ الأشْجارُ إِلّا واحدةً. (Biri dışında ağaçlar meyve verdi.)

أَقْلعَتِ الطّائراتُ إِلّا طائرةً قَديمَةً. (Eski bir uçak dışında uçaklar havalandı.)

عالَجَ الطَّبيبُ الْمَرضى إِلّا مَريضَيْنِ. (Doktor iki hasta dışında hastaları tedavi etti.)

اِحْتَجَّ المُوَظَّفونَ القانونَ الجديدَ إِلّا المُدَرِّسينَ.
(Öğretmenler dışında memurlar yeni yasayı protesto etti.)

فَتَحْتُ النَّوافذَ إِلّا نافذةً. (Biri dışında pencereleri açtım.)

İrâb Örneği:

عالَجَ الطَّبيبُ الْمَرضى إلّا مَريضَيْنِ. (Doktor iki hasta dışında hastaları tedavi etti.)

عالَجَ : Mâzî fiil, 3.tekil şahıs, eril.

الطَّبيبُ : Fâil merfû, ref alâmeti sonundaki damme.

الْمَرضى : Mef'ûlun bih, takdîrî bir fetha ile mansûb, aynı zamanda mustesnâ minhu.

إلّا : İstisna edatı, irâbda yeri yoktur.

مَريضَيْنِ : Mustesnâ, mansûb, nasb alâmeti sonundaki (ـيْـ) , çünkü ikil bir isimdir. Cümle olumlu ve mustesnâ minhu cümlede bulunduğu için mustesnâ mansub olmuştur.

2- Cümle olumsuz, mustesnâ minhu da cümlede anılmışsa *(İstisnâ Tâm Menfî)*, إلّا'dan sonra gelen mustesnânın mansûb olması veya mustesnâ minhunun irâbına uyması seçeneklidir.

ما ظَهَرَتِ النجومُ إلّا نجمةٌ / نجمةً. (Biri dışında yıldızlar ortaya çıkmadı.)

ما حَضَرَ المَنْدوبونَ إلّا الرَّئيسُ / الرَّئيسَ. (Başkan dışında temsilciler gelmedi.)

لمْ يقْرَأْ أحْمَدُ الجَرائدَ إلّا جريدةً / جريدَةً. (Ahmet biri dışında gazeteleri okumadı.)

ما مررْتُ بالأصدقاءِ إلّا صالحٍ / صالحًا. (Sâlih dışında arkadaşlara uğramadım.)

مَا نَجَحَ أَحَدٌ فِي الْامْتِحَانِ إِلَّا طَالِبٌ وَاحِدٌ / طَالِبًا وَاحِدًا. (Biri dışında öğrenciler sınavda başarılı olmadı.)

İrâb Örneği:

ما حَضَرَ المَنْدوبونَ إلّا الرَّئيسُ / الرَّئيسَ. (Başkan dışında temsilciler gelmedi.)

ما : Mâ en-nâfiye (Olumsuzluk mâ'sı)

حَضَرَ : Mâzî fiil, 3.tekil şahıs, eril.

المَنْدوبونَ : Fâil, merfû, ref alâmeti sonundaki vâv, çünkü cem-i müzekker sâlim (düzenli eril çoğul), aynı zamanda mustesnâ minhu.

إلّا : İstisnâ edatı, irâbda mahalli yoktur.

الرَّئيسُ/ الرّئيسَ : Mustesnâ, merfû, *(İstisnâ Tâm Menfî* olduğu için mustesnâ minhu olan fâil المَنْدوبونَ kelimesinin irâbına uyarak merfû olabilir) veya mansûb *(İstisnâ Tâm Menfî* olduğu için الرّئيسَ şeklinde mansûb olabilir).

Bu tür istisnâ cümlelerinde mustesnânın mustesnâ minhunun irâbına uyması tercih edilir.

3- Cümle olumsuz ve mustesnâ minhu cümlede anılmamışsa *(İstisnâ Mufarrağ)* bu durumda mustesnâ eksik olan ögenin yerine geçerek cümleyi tamamlar ve onun irâbına uyar. İstisnâ edatından önce bir merfû isme ihtiyaç duyuluyorsa yani fâil veya nâibu'l-fâil vb. mustesnâ onun yerine, mansûb bir isme ihtiyaç duyuluyorsa mustesnâ bu mansûb ismin yerine, mecrûr bir isme ihtiyaç duyuluyorsa mustesnâ bu mecrûr ismin yerine geçer.

لَمْ يأكُلْ إلّا قَليلاً. (Az bir şey dışında yemek yemedi.)

لا أحْتَرِمُ إلّا الصادِقَ. (Doğru sözlü insandan başkasına saygı göstermem.)

(Bu örneklerde mef'ûlun bih olan mustesnâ minhu yoktur. Cümlelerin anlamını tamamlamak için mustesnâ olan قَليلاً ve الصادِقَ kelimeleri mef'ûlun bihin yerine geçmiş ve mansûb olmuşlardır.)

لا يوجَدُ فِي الْمَكْتَبَةِ إلّا كتابٌ. (Kütüphanede kitaptan başka bir şey bulunmaz.)

(Bu örnekte لا يوجَدُ mechûl fiilinden sonra gelmesi gereken merfû nâibu'l-fâil olan mustesnâ minhu yoktur. Cümlenin anlamını tamamlamak için mustesnâ nâibu'l-fâilin yerine geçmiş ve merfû olmuştur.)

ما مَرَرْتُ إلّا بِخالِدٍ. (Hâlit'ten başkasına uğramadım.)

(Bu örnekte ما مَرَرْتُ fiilinden sonra gelmesi gereken ve mecrûr bir isim olan mustesnâ minhu yoktur. Cümlenin anlamını tamamlamak için إلّا'dan sonra gelen mustesnâ, mecrûr ismin yerine geçmiş ve cümlenin anlamını tamamlamıştır.)

ما كتبَ الواجِبَ إلّا مُحَمَّدٌ. (Ödevi Muhammet'ten başkası yazmadı.)

(Bu örnekte ما كتبَ fiilinden sonra gelmesi gereken fâil, yani mustesnâ minhu yoktur. Cümlenin anlamını tamamlamak için إلّا'dan sonra gelen mustesnâ, cümlenin anlamını tamamlamak için fâlin yerine geçmiş ve cümlenin anlamını tamamlamıştır.)

İrâb Örnekleri:

ما تأخَّر عَنِ الدَّرْسِ إلّا عُمَرُ. (Derse Ömer'den başkası geç kalmadı.)

ما : Mâ en-nâfiye (Olumsuzluk mâ'sı)

تَأخَّرَ : Mâzî fiil, 3.tekil şahıs, eril.

عَنْ : Harf-i cer

إلّا : İstisnâ edatı, irâbda mahalli yoktur.

عُمَرُ : Cümle mufarrağ istisnâ olduğu için mustesnâ minhu, yani fâil bulunmamaktadır. Bu nedenle عُمَرُ ismi fâil yerine geçerek merfû olmuştur. Ref alâmeti sonundaki dammedir.

لا أحْتَرِمُ إلّا الصادِقَ. (Doğru sözlü insandan başkasına saygı göstermem.)

لا : Lâ en-nâfiye (Olumsuzluk lâ'sı)

أحْتَرِمُ : Muzâri fiil, 1. tekil şahıs kipi, fâili gizli bir أنا zamiridir.

إلّا : İstisnâ edatı, irâbda mahalli yoktur.

الصادِقَ : Mufarrağ istisnâ cümlesidir, cümlede mef'ûlun bih konumundaki mustenâ minhu eksik olduğu için الصادِقَ ismi mef'ûlun bih yerine geçerek mansûb olmuştur.

ما مَرَرْتُ إلّا بِخالِدٍ. (Hâlit'ten başkasına uğramadım.)

ما : Mâ en-nâfiye (Olumsuzluk mâ'sı)

مَررْتُ : Mâzî fiil, 1.tekil şahıs kipi. Fâil et-tâu'l-muteharrike (تُ) merfû muttasıl zamir, mahallen merfû.

إلّا : İstisnâ edatı, irâbda mahalli yoktur.

بخالدٍ : Cümle mufarrağ istisnâ olduğu için mustesnâ minhu, yani mecrûr isim bulunmamaktadır. Bu nedenle cümlenin إلّا'dan sonra gelen harf-i cer ve onu izleyen mecrûr isim cümlenin mecrûru olmuştur. (بِـ) harf-i cer, (خالدٍ) mecrûr, cer alâmeti sonundaki kesra.

ما عوقِبَ إلّا الـمُذْنِبُ. (Suçludan başkası cezalandırılmadı.)

ما : Mâ en-nâfiye

عوقِبَ : Mechûl mâzî fiil, 3.tekil şahıs, eril.

إلاّ : İstisnâ edatı, irâbda mahalli yoktur.

الـمُذْنِبُ : Cümle mufarrağ istisnâ olduğu için mustesnâ minhu, yani nâibu'l-fâil bulunmamaktadır. Bu nedenle إلّا'dan sonra gelen isim cümlenin nâibu'l-fâili olarak merfû olmuştur. Ref alâmeti sondaki damme'dir.

2- غَيْرَ ve سِوى ile İstisnâ

(غَيْرَ) ve (سِوى) istisnâ edatları, (إلّا)'nın yerini alan kelimeler olarak değerlendirilirler. Yapıları itibariyle Arapçada birer edat olarak değil de isim olarak kabul edilirler. Bu nedenle kendilerinden sonra gelen isimlerin (ki onlar aslında mustesnâdır), muzâfı olurlar; dolayısıyla kendilerinden sonra gelen isimler (yani gerçek mustesnâlar) de muzâfun ileyh konumunda daima mecrûr olurlar. Bunların harekelerine veya irâblarına gelince; bunlar, (إلّا)'dan sonra gelen ismin alması gereken harekeyi kendileri alırlar.

خالدًا	حَضَرَ الطلابُ إلاّ
MUSTESNÂ	

خالدٍ	غَيْرَ	حَضَرَ الطلابُ
	MUSTESNÂ	

قائدَهُمْ	هَرَبَ الجنودُ مِنَ الحَرْبِ إلَّا
MUSTESNÂ	

قائدِهِمْ	سِوى	هَرَبَ الجنودُ مِنَ الحَرْبِ
	MUSTESNÂ	

1- غير ile istisnâ:

(إلاّ) ile istisnâda geçerli olan kurallar (غير) ile istisnâda da geçerlidir. Ne var ki, mustesnâ olarak artık (غير) kabul edilir ve (إلاّ) ile istisnâda mustesnânın alması gereken hareke, (غير)'nın üzerinde görünür. Asıl mustesnâ ise (غير)'nın muzâfun ileyhi olarak daima mecrûr olur.

a) Cümle tam ve olumluysa: (إلاّ) ile istisnâ bahsinden hatırlanacağı üzere bu durumda mustesnâ mansûb olur. Dolayısıyla (غَيْر) mustesnâ olarak mansûb olur. Ayrıca kendisi muzâftır, kendisinden sonra gelen asıl mustesnâ ise muzâfun ileyhtir ve mecrûrdur. Örnek:

حَضَرَ الطّلابُ غَيْرَ خالدٍ. (Halit dışında öğrenciler geldi.)

شارَكَ اللاّعِبونَ في المباراةِ غَيْرَ اثْنَيْنِ. (İkisi dışında oyuncular maça katıldı.)

b) Cümle tam ve olumsuzsa: Yine (إلاّ) ile istisnâ bahsinden hatırlanacağı üzere bu durumda mustesnânın mansûb olması veya mustesnâ minhunun irâbına uyması tercihe kalmıştır. Dolayısıyla (غَيْر) mustesnâ olarak ya mansûb olur, ya da mustesnâ minhunun irâbına uyar. Örnek:

ما نَزَلَ المسافرونَ منَ الطّائرَةِ غَيْرُ / غَيْرَ مسافرٍ. (Biri dışında yolcular uçaktan indi.)

لم أَحْفَظْ مَوادَّ الدَّرْسِ غَيْرَ / غَيْرَ القرآن الكريم. (Kur'ân-ı Kerîm dışında ders konularını ezberlemedim.)

ما مَرَرتُ بالأصدقاءِ غَيْرِ / غَيْرَ صالحٍ. (Salih dışında arkadaşlara uğramadım.)

c) Cümle olumsuz ve eksiltili ise, yani cümlede mustesnâ minhu yoksa *(istisnâ mufarrağ):* (إلاّ) ile istisnâ bahsinden hatırlanacağı üzere bu durumda (غَيْر) cümlede eksik olan ögenin yerine geçerek cümleyi tamamlar ve eksik olan ögenin irâbına uyar. Fâil olacaksa merfû olur, mef'ûl olacaksa mansûb olur, bir harf-i cerden sonra geliyorsa mecrûr olur. Kendisinden sonra gelen asıl mustesnâ ise (غَيْر)'nın muzâfun ileyhi olarak mecrûr olur. Örnek:

ما خَرَجَ مِنَ القَفَصِ غَيرُ عُصْفورٍ. (Kafesten serçeden başkası çıkmadı.)

ما نامَ لَيْلاً غَيرُ الحارسِ. (Geceleyin bekçiden başkası uyumadı.)

لَمْ يَصِلْ غَيرُ أَخيكَ. (Kardeşinden başkası gelmedi.)

Bu örneklerde cümlede eksik olan mustesnâ minhu cümlenin fâilidir. غَيرُ ismi bu eksik olan ögenin yerini alarak cümleyi tamamlar ve cümlenin faili/öznesi olur.

ما دعَوْتُ غَيرَ صَديقٍ. (Bir arkadaştan başkasını çağırmadım.)

لا نُناقِشُ غَيرَ المشاكِلِ الاقْتِصاديَّةِ. (Ekonomik sorunların dışında tartışmayız.)

لَمْ نُشَجِّعْ غَيرَ المنتخَبِ الْوَطَنِي. (Milli takımdan başkasını desteklemedik.)

Bu örneklerde cümlede eksik olan mustesnâ minhu cümlenin mef'ûlüdür. غَيرَ ismi bu eksik olan ögenin yerini alarak cümleyi tamamlar ve cümlenin mef'ûlun bihi/nesnesi olarak mansûb olur.

ما مَرَرْتُ بِغَيْرِكَ. (Senden başkasına uğramadım.)

لا أُسَلِّمُ على غَيْرِ المُخْلِصِ. (İhlaslı kişiden başkasına selam vermem.)

لا أَرْغَبُ في غَيْرِ النجاحِ. (Başarı dışında bir şey istemiyorum.)

Bu örneklerde cümlede eksik olan mustesnâ minhu cümlenin mecrûrudur. غَيْر ismi bu eksik olan ögenin yerini alarak cümleyi tamamlar ve cümlenin mecrûr ismi olur.

dikkat

Not: غَيْر edatı nekira (belirsiz) bir isimden sonra gelirse o ismin sıfatı olur. Örnek:

جاءني رجلٌ غيرُ عاقلٍ. (Bana akılsız bir adam geldi.)

هذا عَمَلٌ غيرُ صالحٍ. (Bu sâlih bir amel değil.)

2- سِوى ile istisnâ:

Bu istisnâ isminin kullanımı غَيْر ile aynıdır. Kendisi muzâf, kendisinden sonra gelen isim de muzâfun ileyh olur. سِوى sonu illetli bir harf ile bittiği için hareke alamaz ve takdîrî harekelerle irâb edilir. Şimdi yukarıda غَيْر için verdiğimiz örnekleri سِوى için uyarlayalım.

a) Cümle tam ve olumluysa: Bu durumda mustesnâ mansûb olur. Dolayısıyla (سِوى) mustesnâ olarak mansûb olur. Tabii ki (سِوى) üzerinde nasb alâmeti görünemeyeceği için "takdiren mansûb" denir. Ayrıca kendisi muzâftır, kendisinden sonra gelen asıl mustesnâ ise muzâfun ileyhtir ve mecrûrdur. Örnek:

حَضَرَ الطّلاّبُ سِوى خالدٍ. (Halit dışında öğrenciler geldi.)

شارَكَ اللاّعِبونَ في المباراةِ سِوى اثْنَيْنِ. (İkisi dışında oyuncular maça katıldı.)

b) Cümle tam ve olumsuzsa: Bu durumda mustesnânın mansûb olması veya mustesnâ minhunun irâbına uyması tercihe kalmıştır. Dolayısıyla (سِوى) mustesnâ olarak ya mansûb olur, ya da mustesnâ minhunun irâbına uyar. Mansûb olmasına veya mustesnâ minhunun irâbına uymasına ilişkin alâmet (سِوى)'nın üzerinde görünmeyeceği için, bu iki seçenekten hangisini tercih ediyorsak tercih ettiğimiz irâb için "takdiren" deriz; yani ya "takdiren mansûb"dur, ya "takdiren merfû"dur, ya da "takdiren mecrûr"dur. Örnek:

ما نَزَلَ المسافرونَ مِنَ الطّائِرَةِ سِوى مسافرٍ. (Biri dışında yolcular uçaktan indi.)

لم أَحْفَظْ مَوادَّ الدَّرْسِ سِوى القرآنِ الكريمِ. (Kur'ân-ı Kerîm dışında ders konularını ezberlemedim.)

ما مَرَرتُ بالأصدقاءِ سِوى صالحٍ. (Salih dışında arkadaşlara uğramadım.)

c) Cümle olumsuz ve eksiltili ise, yani cümlede mustesnâ minhu yoksa *(istisnâ mufarrağ)*: Bu durumda (سِوى) cümlede eksik olan ögenin yerine geçerek cümleyi tamamlar ve eksik olan ögenin irâbına uyar. Fâil olacaksa merfû olur, mef'ûl olacaksa mansûb olur, bir harf-i cerden sonra geliyorsa mecrûr olur. Merfû, mansûb veya mecrûr oluşuna ilişkin alâmet (سِوى)'nın üzerinde görünmeyeceği için, irâbını "takdiren" yaparız; yani ya "takdiren merfû"dur, ya "takdiren mansûb"dur, ya da "takdiren mecrûr"dur. Kendisinden sonra gelen asıl mustesnâ ise (سِوى)'nın muzâfun ileyhi olarak mecrûr olur. Örnek:

ما خَرَجَ مِنَ القَفَصِ سِوى عُصْفورٍ. (Kafesten serçeden başkası çıkmadı.)

ما نامَ لَيْلاً سِوى الحارسِ. (Geceleyin bekçiden başkası uyumadı.)

لَمْ يَصِلْ سِوى أَخيكَ. (Kardeşinden başkası gelmedi.)

Bu örneklerde cümlede eksik olan mustesnâ minhu cümlenin fâilidir. سِوى ismi bu eksik olan ögenin yerini alarak cümleyi tamamlar ve cümlenin fâili/öznesi olup takdîrî bir damme ile merfû olur.

ما دعَوْتُ سِوى صَديقٍ. (Bir arkadaştan başkasını çağırmadım.)

لا نُناقِشُ سِوى المشاكِلِ الاقْتِصاديَّةِ. (Ekonomik sorunların dışında tartışmayız.)

لَمْ نُشَجِّعْ سِوى المنتخَبِ الْوَطَنِي. (Milli takımdan başkasını desteklemedik.)

Bu örneklerde cümlede eksik olan mustesnâ minhu cümlenin mef'ûlüdür. سِوى ismi bu eksik olan ögenin yerini alarak cümleyi tamamlar ve cümlenin mef'ûlun bihi/nesnesi olup takdîrî bir fetha ile mansûb olur.

ما مَرَرْتُ بِسِواكَ. (Senden başkasına uğramadım.)

لا أُسَلِّمُ على سِوى المُخْلِصِ. (İhlaslı kişiden başkasına selam vermem.)

لا أَرْغَبُ في سِوى النجاحِ. (Başarı dışında bir şey istemiyorum.)

Bu örneklerde cümlede eksik olan mustesnâ minhu cümlenin mecrûrudur. سِوى ismi bu eksik olan ögenin yerini alarak cümleyi tamamlar ve cümlenin mecrûr ismi olup takdîrî bir kesra ile mecrûr olur.

İrâb Örnekleri:

حَضَرَ الطُّلابُ غَيْرَ خالِدٍ. (Halit dışında öğrenciler geldi.)

حَضَرَ : Mâzî fiil, 3.tekil şahıs, eril.

الطُّلابُ : Fâil, merfû, ref alâmeti sondaki damme, aynı zamanda mustesnâ minhu.

غَيْرَ : Mustesnâ, mansûb, nasb alâmeti sondaki fetha, aynı zamanda muzâf.

خالِدٍ : Muzâfun ileyh, mecrûr, cer alâmeti sondaki kesra.

ما جاء المُوظَّفونَ غَيْرُ/غَيْرَ مُوَظَّفٍ. (Biri dışında memurlar gelmedi.)

ما : Mâ en-nâfiye (Olumsuzluk mâ'sı)

جاء :Mâzî fiil, 3.tekil şahıs, eril.

المُوظَّفونَ : Fâil, merfû, ref alâmeti sonundaki vâv, çünkü cem-i müzekker sâlim, aynı zamanda mustesnâ minhu.

غَيْرُ/غَيْرَ : Mustesnâ damme ile merfû *(İstisnâ Tâm Menfî*-cümle tam ve olumsuz olduğu için mustesnâ minhu olan fâil الـمُوظَّفونَ kelimesinin irâbına uyarak merfû olabilir) veya fetha ile mansûb *(İstisnâ Tâm Menfî*- cümle tam ve olumsuz olduğu için غَيْرَ şeklinde mansûb olabilir), aynı zamanda muzâf.

مُوَظَّفٍ : Muzâfun ileyh, mecrûr, cer alâmeti sondaki kesra.

ما حضَرَ غَيْرُ طالِبٍ (Bir öğrenciden başkası gelmedi.)

ما : Mâ en-nâfiye (Olumsuzluk mâ'sı)

حَضَرَ :Mâzî fiil, 3. tekil şahıs, eril.

غَيْرُ : Fâil merfû, ref alâmeti damme (istisnâ mufarrağ olduğu için cümlede eksik olan fâil ögesinin yerini tutar), aynı zamanda muzâf.

طالِبٍ : Muzâfun ileyh, mecrûr, cer alâmeti sondaki kesra.

حَضَرَ الطُّلابُ سِوى واحِدٍ. (Biri dışında öğrenciler geldi.)

حَضَرَ :Mâzî fiil, 3. tekil şahıs, eril.

الطُّلابُ : Fâil, merfû, ref alâmeti sondaki damme, aynı zamanda mustesnâ minhu.

سِوَى : Mustesnâ, takdîren mansûb, aynı zamanda muzâf.

واحِدٍ : Muzâfun ileyh, mecrûr, cer alâmeti sondaki kesra.

3- خلا، عدا، حاشا ile İstisnâ

Bu edatlar harf-i cer veya mâzî birer fiil olarak kabul edilirler. Harf-i cer kabul edildiklerinde kendilerinden sonra gelen ve anlam olarak mustesnâ olan isim mecrûr olur. Ancak artık dilbilgisi yönünden bu isme mustesnâ denmez. Mâzî fiil olarak kabul edildiklerinde kendilerinden sonra gelen ve anlamca mustesnâ olan isim mef'ûlun bih olarak mansûb olur. Ancak dilbilgisi yönünden yine mustesnâ olmaz. Örnek:

وَقَفَتْ السيَّاراتُ خَلا سيّارَةٍ. (Biri dışında arabalar durdu.)

Bu örnekte خلا harf-i cer kabul edilmiş ve mustesnâ mecrûr olmuştur.

وَقَفَتْ السيَّاراتُ خَلا سيّارَةً. (Biri dışında arabalar durdu.)

Burada ise خلا mâzî bir fiil olarak alınmış ve kendisinden sonra gelen mustesnâ bu mâzî fiilin mef'ûlun bihi olarak mansûb olmuştur.

زُرْتُ الأماكِنَ التّاريخيَّةَ في إسْطَنْبول عَدا قصْرٍ طوب قابي.

(İstanbul'da Topkapı sarayı dışında tarihî yerleri ziyaret ettim.)

Bu örnekte عَدا harf-i cer kabul edilmiş ve mustesnâ mecrûr olmuştur.

زُرْتُ الأماكِنَ التّاريخيَّةَ في إسْطَنْبول عَدا قصْرَ طوب قابي.

(İstanbul'da Topkapı Sarayı dışında tarihî yerleri ziyaret ettim.)

Burada ise عَدا mâzî bir fiil olarak alınmış ve kendisinden sonra gelen mustesnâ bu mâzî fiilin mef'ûlun bihi olarak mansûb olmuştur.

Not: Bu edatlar mâzî fiil kabul edildiklerinde takdîrî birer fetha üzere mebnî olurlar.

dikkat

خَلا ve عَدا edatlarının başına Mâ el-Masdariyye adı verilen bir (ما) gelirse, o takdirde bu edatlar birer mâzî fiil kabul edilirler ve kendilerini izleyen mustesnâlar mef'ûlun bih olarak mansûb olurlar.

طارتِ الحماماتُ ما عَدا حمامةً. (Biri dışında güvercinler uçtu.)

حَضَرَ الطلاَّبُ ما خَلا خالِدًا. (Hâlit dışında öğrenciler geldi.)

لا تُصاحِبْ مع الناسِ ما خَلا أَمينًا. (Güvenilir kişi dışında insanlarla arkadaşlık etme.)

حاشا edatının başına ما edatı gelmez. Bu nedenle her zaman harf-i cer veya mâzî fiil olarak kullanılması mümkündür.

كافأَ المعلّمُ الطُّلاّبَ حاشا وليدًا.

(Öğretmen Halit dışında öğrencileri ödüllendirdi –fiil olarak kullanılmış, zira mustesnâsı mef 'ûl ve mansûb-.)

قَرَأْتُ القَصيدةَ حاشا بَيْتَيْنِ.

(İki beyit dışında kasideyi okudum –harf-i cer olarak kullanılmış, zira mustesnâsı mecrûr-.)

İrâb Örnekleri:

ذَهَبَ الطُّلابُ إلى الرحْلةِ عدا (خلا، حاشا) عَليًّا. (Ali dışında öğrenciler geziye gittiler.)

ذَهَبَ	: Mâzî fiil, 3. tekil şahıs, eril.
الطُّلابُ	: Fâil, merfû, ref alâmeti sondaki damme, aynı zamanda mustesnâ minhu.
إلى	: Harf-i cer
الرحْلةِ	: Mecrûr, cer alâmeti sondaki kesra.
عدا (خلا، حاشا)	: Mâzî fiil, 3. tekil şahıs, eril.
عليًّا	: Mef 'ûlun bih, mansûb, nasb alâmeti sondaki fetha (Anlamca mustesnâ olsa da mef 'ûlun bih olarak irâb edilir. عليًّا'in mansûb olarak kullanılması عدا'nın fiil olarak kullanıldığını gösterir.)

ذَهَبَ الطُّلابُ إلى الرحْلةِ عدا (خلا، حاشا) عَليٍّ. (Ali dışında öğrenciler geziye gittiler.)

ذَهَبَ	: Mâzî fiil, 3. tekil şahıs, eril.
الطُّلابُ	: Fâil, merfû, ref alâmeti sondaki damme, aynı zamanda mustesnâ minhu.
إلى	: Harf-i cer
الرحْلةِ	: Mecrûr, cer alâmeti sondaki kesra.
عدا (خلا، حاشا)	: Harf-i cer
عليٍّ	: Mecrûr, cer alâmeti sondaki kesra (Anlamca mustesnâ olsa da mecrûr olarak irâb edilir. عليٍّ'in mecrûr olarak kullanılması عدا'nın harf-i cer olarak kullanıldığını gösterir.)

Öğrenme Çıktısı

2 Arapçada İstisna üslubunu ve istisnâ edatlarını tanıma, bu edatları kullanma ve kullanıldıkları cümlelerin irabını yapabilme

Araştır/ Tekrarla 2

Defterinize istisnâ içeren bir cümle yazarak burada kullandığınız istisnâ edatı yerine diğer istisnâ edatlarını da koyarak irâbda nasıl değişikler meydana geldiğini gözleyiniz ve sonuçlarını yazınız.

İlişkilendir/ Karşılaştır

Kur'ân-ı Kerîm "Maide Sûresi" 1, "Tîn Sûresi" 6, "A'râf Sûresi" 52. ayetlerinde geçen istisnâ yapılarını inceleyiniz.

Anlat/ Paylaş

Arapça öğrenen arkadaşlarınızla birlikte "Ahmet hariç öğrenciler Konya'ya gitti." "Öğrenciler ikisi dışında sınıftan çıktı." tarzında istisnâ yapısı içeren cümleler kurmaya çalışınız.